Reuss András

Három megjelent mű, és egy negyedik, aminek meg kell jelennie

Megjelent: Credo (11) 2005/1-2, 179-187.

Az evangélikus hitvallások angolul

Noha az evangélikus egyház hitvallási iratait különböző fordításokban már 1851-ben, 1882-ben, 1921-ben és 1959-ben is kiadták angolul, 2000-ben új fordítás látott napvilágot a Fortress Press-nél.[1] A kötetet ketten szerkesztették: Robert Kolb (Concordia Seminary, St. Louis; Lutheran Chruch – Missouri Synod) egy szigorú, Timothy J. Wengert (Lutheran Theological Seminary, Philadelphia; Evangelical-Lutheran Church in America) egy ökumenikus szempontból engedékenyebb lutheránus egyházhoz tartozik. A hét fordító 1991-ben fogott bele a munkába.

A szerkesztők három érvvel támasztják alá, hogy az új fordításra szükség van. Az első, hogy az elmúlt negyven évben az angol nyelvhasználat drámai módon megváltozott. A második, hogy az utóbbi évtizedekben számos jelentős reformáció-történeti megemlékezésre került sor, mint a 95 tétel kiszögezésének (1517), az Ágostai Hitvallás felolvasásának (1530), Melanchthon (1560) és Luther (1546) halálának, Luther (1483) és Melanchthon (1497) születésének 450. illetve 500. évfordulója; ezért a kutatók figyelme is az említett eseményekre és személyekre összpontosult, tegyük hozzá: immár az ökumenizmus gondolatának sokkal inkább elkötelezetten, mint korábbi századokban. Állíthatjuk, hogy az ünnepek hatására az ismeretek is gyarapodtak és finomultak. A harmadik indok, hogy a teológiai hallgatók és más érdeklődők napjainkban több és alaposabb magyarázatot igényelnek a 16. századi hitvallásokról.

A fordítás egyfelől igényes, másfelől közérthetőségre törekszik: tudomásom szerint munka közben fel is olvasták, hogy a hangzást, a mondatok lejtését jobban érzékeljék. A legújabb, tizenegyedik német kritikai kiadást vették alapul, amely 1200 oldal terjedelmű, s amely 1930 óta közel 50.000 példányban jelent meg. Noha aprólékos munkát kíván, a fordítók ragaszkodnak a Karl August von Hase (1800-1890) által bevezetett számozáshoz, amely az eligazodást segíti. Az óegyházi atyáktól vett idézetek lábjegyzetei a legújabb szövegkiadásokra is hivatkoznak. Hasonlóképpen a Lutherre vonatkozó utalásoknál nemcsak a német kritikai kiadás, hanem a Jaroslav Pelikan által szerkesztett nagy amerikai Luther-fordítás is hivatkozási alap. Az idézett szentírási helyek pedig a legújabb bibliafordításból (New Revised Standard Version) valók.

Aki a témában jártas, annak nem újdonság, hogy 16. századi hitvallásaink szinte egyidőben

---

[1] The Book of Concord. The Confessions of the Evangelical Lutheran Church. [Konkordia Könyv. Az Evangélikus-Lutheránus Egyház hitvallásai.] Szerkesztette:Robert Kolb és Timothy J. Wengert. Fordította Charles Arand, Eric Gritsch, Robert Kolb, William Russell, James Schaaf+, Jane Strohl, Timothy J. Wengert. Fortress Press: Minneapolis, 2000. 774 o.

készültek el németül és latinul. A két szöveg azonban nem mindig mutat szó szerinti egyezést, mivel a fordítók egyben értelmezők is voltak. Aki tehát összehasonlítást végez, igen érdekes felfedezésekre juthat; ez azonban kevés embernek adatik meg. Alapvető fontossága miatt különösen izgalmas az Ágostai Hitvallás kétféle szövegét összehasonlítani. A fordítók ezt azzal teszik mindenki számára lehetővé, hogy a szemben levő oldalakon párhuzamosan közlik a német és a latin szöveg angol fordítását.

Hitvallási irataink gyűjteménye 1580 óta nem változott: három óegyházi és hét reformátori hitvallás képezi a kánont. Az amerikai fordítók azonban meglepnek bennünket egy kiegészítő kötettel. A Book of Concord-hoz képest úgyszólván vékony füzetben, amely azonban így is megközelíti a háromszáz oldalas terjedelmet, 13 további olyan iratot közölnek, amelyeknek a reformátori hitvallási iratok keletkezése szempontjából ugyan jelentősége van, de mégis ritkán kerülnek egyszerű érdeklődő, vagy akár teológiai hallgató kezébe.[2] Többek között ilyen Johannes Eck 404 tétele, a Schwabachi, a Marburgi és a Torgaui Cikkek, amelyek az Ágostai Hitvallás közvetlen előzményeihez tartoznak, valamint a Cáfolat, az Ágostai Hitvallás ellen fogalmazott római válasz. Olvasható még egy evangélikus káté 1525-ből, amelyet csak 1991-ben fedeztek fel a wolfenbütteli könyvtárban, valamint Johann Agricola német kátéja, mely 1527-ben készült iskolás lányoknak. Ez a két irat időben közvetlenül előzi meg Luther 1529-es Kis Kátéját, s az összehasonlításban méginkább érzékelhető lesz Luther hallatlan képessége, hogy mennyire röviden és világosan tudja megfogalmazni a hit igazságait.

Református hitvallások gyűjteménye

A kolozsvári Koinónia kiadó hézagpótló vállalkozásában 1998 és 2000 között modern fordításban jelent meg, rövidebb-hosszabb történelmi és teológiai bevezetővel, néhány, talán még teológusok számára sem ismert 16. és 17. századi református hitvallás, így az Ír (1615), a Skót (1560), a Belga (1561), a Westminsteri (1647) és a La Rochelle-i (1559) Hitvallás, valamint a Dordrechti kánonok (1619). Az érdeklődés e régi iratok iránt nem erdélyi sajátosság. Töretlen figyelemről lehet beszélni. A református hitvallási iratok Heiner Faulenbach és Eberhard Busch által szerkesztett - öt kötetesre tervezett - kritikai kiadását a német Neukirchener kiadó bocsátja közre. Az első kötetet 2004-ben vehette kézbe az olvasó.[3] Az előzményekhez azonban hozzátartozik, hogy a német protestantizmus már 1928-ban elhatározta mind a lutheri, mind a helvét reformáció hitvallásainak kiadását. A lutheránusok hitvallási iratai, amelyeknek új angol fordítását a fentiekben ismertettük, az Ágostai Hitvallás 1930-as, négyszáz éves jubileumára meg is jelentek.

---

[2] Sources and Contexts of The Book of Concord. [A Konkordia Könyv forrásai és kontextusai.] Szerkesztette: Robert Kolb és James A. Nestingen. Fortress Press: Minneapolis, 2001. 277 o.

[3] Reformierte Bekenntnisschriften. [Református hitvallási iratok.] 1/1. kötet. 1523-1534. Eberhard Busch, Heiner Faulenbach, Hans Helmut Eßer, J. F. Gerhard Goeters+, Friedhelm Krüger, Dietrich Meyer, Andreas Mühling és Wilhelm H. Neuser közreműködésével. Neukirchener Verlag: Neukirchen-Vluyn, 2002. 583 o.

A református hitvallások kiadását a történelem viszontagságain túl az is késleltette, hogy nem alkotnak olyan lezárt egységet, mint az evangélikus hitvallások. Igaz ugyan, hogy szintén az evangélium tiszta hirdetésének zsinórmértékét fogalmazzák meg, de mégsem könnyű eldönteni, hogy pontosan mely iratok sorolhatók közéjük. A nehézség főleg abból fakad, hogy a reformátusok nem csak a tanítást, hanem az egyház külső rendjét is hitvallásszerűnek tartják. Nem a La Rochelle-i Hitvallás az egyetlen, amelyet gyülekezeti rendtartás egészített ki. Az utóbbit „lényegében az apostoli iratok tartalmához”[4] szabták. A külső renddel kapcsolatos igény a továbbiakban is megmaradt, ezt láthatjuk az 1934-es Barmeni Teológiai Nyilatkozat megfogalmazásában is, amely szembeszáll az egyházszervezet - nemzetiszocializmus által erőltetett – megváltoztatásával. A másik nehézség abból adódik, hogy a zwingliánus és kálvinista, röviden és egyszerűen: református hitvallások létrejöttében meghatározó szerepet játszott az alkalom. Hitvallási iratok sora keletkezett azzal a szándékkal, hogy a svájci reformáció követőit olyan állami elismeréshez segítse, amilyet az Ágostai Hitvallás alapján álló evangélikusok nyertek. Másrészt akár a reformáció mozgalmán belül fellépő tévesnek ítélt teológiai nézetekkel, akár az evangélikus-lutheri egyházzal szemben határolták el magukat, a reformátusok hitvallást fogalmaztak meg. Az időszerűség általában fontosabb szempontot volt, mint az egyetemes érvényre irányuló igény. Számos hitvallás mégis nemzetközi elismerést szerzett, így mindenekelőtt a Második Helvét Hitvallás és a Heidelbergi Káté. Ellenben az Ír Hitvallást, amely kálvini tanokat tartalmaz, de nem foglal egyértelműen állást a presbiteri egyházszervezet mellett, ma egyetlen írországi egyház sem vallja sajátjának.[5] Hivatalosan a lutheránus egyházak sem fogadják el mindnyájan az evangélikus hitvallási iratok teljes gyűjteményét, ez csupán az Ágostai Hitvallásról és Luther Kis kátéjáról mondható el.[6] De a reformátusoknál a kánon sokkal tarkább képet mutat. Ezért nem is beszélnek hitvallásaik lezárt, pontosan körülhatárolt, egységes gyűjteményéről. S az evangélikusoknál is könnyebben mondják egyik vagy másik hitvallásukra, hogy az csak történelmi dokumentum.

A református hitvallásoknak napjainkig számos gyűjteményes kiadása jelent meg, de az egyes kiadások – éppen az említett okok következtében – tartalmi szempontból jelentősen különböznek egymástól. Eltérnek tőlünk, evangélikusoktól, amennyiben nálunk a Konkordia Könyv megjelenése (1580) óta a hitvallások corpusa nem változott, s az újabb iratok már nem váltak

---

4 La Rochelle-i Hitvallás. Fordította és az előszót írta Visky S. Béla. Koinónia: Kolozsvár, 2000. (Confessiones reformatorum. Sorozatszerkesztő Bálint Ágnes, Horváth Levente.) 49. o.

5 Ír Hitvallás.[1615] Fordította Adorján Kálmán. Koinónia: Kolozsvár, 1999. 41 o. (Confessiones reformatorum. Sorozatszerkesztő Horváth Levente.) 5. o. Szűcs Ferenc előszava.

6 Számos evangélikus egyház nem fogadta el hivatalosan az 1577-es Egyességi Iratot, s amelyek elfogadták, gyakran azok sem tulajdonítanak neki különös fontosságot. Sőt, az indonéziai batak egyház még az Ágostai Hitvallás hivatalos elfogadására sem volt hajlandó, amikor felvételét kérte a Lutheránus Világszövetségbe. Hiszen miért legyen az evangéliumi keresztyén hit megvallása olyan szöveghez kötve, amely teljesen más történelmi korban, más kulturális és szociális környezetben keletkezett. A világszövetségbe végül fel is vették a batak egyházat, amikor hitének olyan megfogalmazását készítette el, amelyet az Lutheránus Világszövetség az Ágostai Hitvallás tartalmával egyezőnek ismert el.

tekintéllyé. Református területen többször is próbálkoztak olyan megoldással, hogy a szövegeket nem történeti egységükben, hanem a keresztyén tanítás témái, a dogmatika klasszikus locusai szerint csoportosítva, tehát egyfajta szinopszisként, vagy tematikus szöveggyűjteményként adják ki. A mostani vállalkozás azonban történeti teljességében kíván nem kevesebb, mint 86 iratot megjelentetni, míg további 33, korábban már közzé tett, de most nem publikálandó iratot csak felsorol. A kiadandó iratok között hungaricumok is találhatók: a Nagyváradi Tételek (1544), az Erdődi Hitvallás (1545), a Marosvásárhelyi Hitvallás (1559), a Debrecen-Egervölgyi Hitvallás (1562), a Debreceni Hitvallás (1567) és a Csengeri Hitvallás (1570). Evangélikus szempontból figyelemre méltó, hogy közölni kívánják a megváltoztatott Ágostai Hitvallást (Confessio Augustana variata, 1540).

A szövegeket csak az eredeti nyelven szándékozzák közölni. A nagyszámú régi német és néhány latin, valamint egy régi francia nyelvű irat mellett csupán egyetlen kétnyelvű szöveg olvasható. Ez a közlésmód igényességre vall, de roppant módon megnehezíti a mai átlagolvasó dolgát, hiszen latinul egyre kevesebben értenek, a régi német szöveg pedig magyarázatra szorul. E kétségtelen, és egyre növekvő nehézséget azért vállalhatták a kiadók, mert a régi és újabb református hitvallási iratok a német könyvpiacon népszerű kiadásban is jelen vannak.[7]

A „magyar Denzinger”

A szó szoros értelmében súlyos mű.[8] Minél inkább lapozza valaki, annál inkább meggyőződhet róla: nem mindennapi vállalkozás. Több, mint ezeroldalnyi dokumentumgyűjtemény, amely a 2. század közepétől a 20. század végéig (1995) terjedő időszakot fogja át. Az ötszáz oldalas függelék – többek között – a szentírási idézetek jegyzékét, a latin kezdő szavak szerinti dokumentumjegyzéket, a római pápák katalógusát, a korábbi kiadásokkal összehasonlító táblázatot, a végjegyzeteket (80 oldalon) és a dogmatikai témakörök szerinti rendszeres útmutatót (260 oldal) tartalmazza.

A mű eredeti összeállítója Heinrich Denzinger (1819-1883) volt, aki teológiai tanárként azt észlelte, hogy az egyháznak a hit és erkölcs tárgyában kiadott ún. pozitív megnyilatkozásai ismeretlenek hallgatói előtt. Az 1854-es első kiadást egyre újabb bővített kiadások követték. Már a 19. században fiatalabb tudósok vették át a munkát, s a vállalkozás a későbbiekben egészen a 35. kiadásig eljutott, de még mindig csak az eredeti nyelveken közölte az iratokat. A 37. kiadás – Peter

7 Plasger, Georg / Freudenberg, Matthias (Hg.): Reformierte Bekenntnisschriften. Eine Auswahl von den Anfängen bis zur Gegenwart. 1. Auflage [Református hitvallási iratok. Válogatás a kezdetektől a jelenig. Első kiadás.] Vandenhoeck & Ruprecht: Göttingen, 2005. 280 o. – Reformiertes Zeugnis heute. Eine Sammlung neuerer Bekenntnistexte aus der reformierten Tradition. [Református bizonyságtétel ma. A református hagyományból való újabb hitvallási szövegek gyűjteménye.] Szerk.: Lukas Vischer. Neukirchener Verlag: Neukirchen-Vluyn, 1988. 306 o.

8 Denzinger, Heinrich / Hünermann, Peter: Hitvallások és az egyház tanítóhivatalának megnyilatkozásai. Fila Béla és +Jug László fordításának felhasználásával összeállította Romhányi Beatrix és Sarbak Gábor. Szerkesztette: Burger Ferenc. Örökmécs Kiadó: Bátonyterenye – Szent István Társulat: Budapest, 2004. 1515 o.

Hünermann szerkesztésében – gyakorlati megfontolásból már mindenütt mellékeli a német fordítást.[9]

A mostani magyar kiadás nem volt előzmények nélkül. Fila Béla és az időközben elhunyt Jug László fordításában 1997-ben megjelent a »Denzinger«, de még elsősorban a 35-36. kiadás alapján, bár a bevezető szakaszokat és a tudományos apparátust a 37. kiadásból vették át.[10] Most mégis új mű van a kezünkben, hiszen nem találtam benne olyan fordítást, amely azonos lenne a hét év előttivel, másrészt bővült is a kötet, főleg a II. Vatikáni zsinat határozatainak tanító részeivel.

Tájékozatlanabb olvasó – első pillantásra – talán azt hiszi, hogy az egyetemes egyház összes hitvallását és a római egyház valamennyi tanítói megnyilatkozását a kezében tartja. A kísérő tanulmányok, akár a bevezetés, amely a»Denzinger« történetét és a 37. kiadás sajátosságait tárgyalja (XVII-XXX. o.), akár Fila Bélának a magyar kiadáshoz írott, az egyházi Tanítóhivatalról szóló magvas előszava (IX-XV. o.), azonban világossá teszik, hogy válogatásról van szó; s a válogatás természetéből fakad, hogy az egyes kiadások tartalma változik. Ez egyrészt érthető, hiszen az első kiadás óta eltelt 150 évre esik mindkét vatikáni zsinat, s ugyanennek az időszaknak a pápái, kihasználva a modern kommunikáció lehetőségeit, gyakrabban szóltak hozzá az egyház és a kor kérdéseihez. Beszédes adalék, hogy az utolsó százötven év anyaga – mennyiségi szempontból – a teljes válogatás felét jelenti. Másrészt azt nem gondolom, hogy bármely válogatás koncepció vagy tudatos szándék nélkül történjék. Óhatatlan, hogy az időszerű kérdések előtérbe állítanak bizonyos dokumentumokat, míg más témák iránt megcsappan az érdeklődés: vagyis a pillanatnyi helyzet mindig befolyásolja az összeállítást.

A gyűjtemény igen hosszú időszakot ölel fel, de olvasása közben azt is érezzük, hogy az egyes iratok mennyire magukon hordják saját koruk jegyeit, s közvetlenül tapasztalhatjuk „az Egyház megnyilatkozásaiban észlelhető változásokat”,[11] jóllehet az Egyháznak „az a feladata, hogy az evangélium igazságát elevenen, változtatás nélkül hirdesse.”[12] Fila Béla idézi a 450 előtt elhunyt Lerinumi Vincét, aki úgy vélte, hogy az egyházi tanítás fejlődése, az igazság megismerésének teljesebbé válása nem jelenti a hit megváltoztatását.[13] Mivel zsinatok és pápák, vagyis a tévedhetetlen Tanítóhivatal megnyilatkozásairól van szó, a járatlan olvasó azt várná, hogy minden felvetett kérdésre tévedhetetlen választ kap. A magyar előszó szerzője nem győz óvatosságra inteni, amikor felhívja a figyelmet az értelmezés történetiségére, amely azonban nyilvánvalóan nem a hitigazságok történetiségét jelenti. Óv attól, hogy minden megnyilatkozásnak egyenlő dogmatikai

---

9 Denzinger, Heinrich: Kompendium der Glaubensbekenntnisse und kirchlichen Lehrentscheidungen. [Hitvallások és egyházi tanbeli döntések gyűjteménye.] Javítva, bővítve, németre fordítva és Helmut Hoping közreműködésével szerkesztette: Peter Hünermann. 37. kiadás. Herder: Freiburg im Breisgau, Basel, Rom, Wien, 1991. 1706 o..

10 Az egyházi tanítóhivatal megnyilatkozásai. Fordította és összeállította: Fila Béla, Jug László. Örökmécs Alapítvány: Kisterenye / Budapest, 1997. L + 912 o.

11 Fila Béla, in: Denzinger / Hünermann (2004), XI. o.

12 Fila Béla, i.m. IX. o.

13 Fila Béla, i.m. XII. o.

értéket tulajdonítson az olvasó. Az egyes iratok ugyanis különböznek hitelesítésük szerint („Minél átfogóbb a döntéshozó vezetői illetékesség, annál fontosabb maga a tanítói döntés.”[14]), az érintettek köre szerint („Minél nagyobb ez a kör, annál nagyobb a döntés súlya.”[15]), a döntés tárgya szerint (központi vagy perifférikus, hitigazságot érintő vagy fegyelmi), a forrás szerint (a Szentírásban és/vagy a hagyományban, teljességében vagy vázlatosan, direkt megfogalmazásban vagy következtetésként létezik), végül pedig a forma szerint (nem mindegy, hogy egyszerű eligazításról – instrukció –, rendelkezésről – dekrétum –, enciklikáról, vagy zsinati konstitúcióról stb. van-e szó). Ezért a római egyház különbséget tesz az istenhitből fakadó *(de fide divina)*, a katolikus istenhitből fakadó *(de fide divina et catholica)*, a hit határán létező *(fidei proximum)*, a teológusok egyetértésén nyugvó, vagy az egyház által képviselt igazság között. Tehát nem lehet – intenek a kísérő tanulmányok – ezeket a szövegeket differenciálatlanul érvényesnek tekinteni.

Kevésbé tájékozott protestánsok talán meglepődve olvassák:„ …az igehirdetés teljes jogúak viszonyát feltételezi. A hallgatóknak joga és kötelessége, hogy az Egyház igehirdetéséről véleményt formáljanak, és azt felelősséggel és tiszta lelkiismerettel tudják vállalni.”[16] A bevezető tanulmány világosan kimondja azt is, hogy az Íráshoz és az apostoli hagyományhoz képest az egyházatyák tanúságtételével kezdődő hagyomány „másodrangú forrásnak és kritériumnak tekintendő.”[17]

A bevezetés kitér a tévedhetetlenség kérdésére is. Mivel Isten országa Jézus Krisztusban ugyan elkezdődött, de még nem teljesedett be, „az emberi felismerés véges volta és az emberi gyakorlat korlátozottsága”[18] miatt előfordulhatnak az igehirdetésben hibák is. A Tanítóhivatalnak az a feladata, hogy a tévedésekre rámutasson és megtegyen minden tőle telhetőt kijavításuk érdekében. A tévedhetetlen minősítés nem azt jelenti, „hogy mindig az ideális, a legjobb megoldást fogalmazták volna meg a hit és erkölcs problémáival kapcsolatban, vagyis ne lehetne őket újból elővenni, értelmezni, sőt kiegészíteni.”[19]

Tévedhetetlen tanításról a bevezetés szerint akkor lehet beszélni, „ha a világban elszórtan élő püspökök valamit egyhangúlag hitigazságnak nyilvánítanak. A konszenzus képezi az igazság bizonyíthatóságának alapját és igazolását.”[20] Az evangélikus olvasó ennél a pontnál álljon meg és csodálkozzék rá az Ágostai Hitvallás atyáinak bölcsességére és katolicitására. (Még akkor is, ha tudja, hogy a konszenzus nem ugyanazt jelenti a katolikus és az evangélikus egyházban.) Hitvallásunk első cikke ugyanis így kezdődik: „Gyülekezeteink teljes egyetértéssel tanítják …” *„Ecclesiae magno consensu apud nos docent …”* Ez azért mindenképpen egybecsengés, még ha

[14] I.m. XXVII. o.
[15] I.m. XXVII. o.
[16] I.m. XXV. o.
[17] I.m. XXV. o.
[18] I.m. XXVI. o.
[19] I.m. XXIX. o.
[20] I.m. XXVIII. o.

csupán relatív egybecsengés is.

Az evangélikus hitvallások magyarul

Hitvallási irataink 1957-ben megjelent kiadásának példányai[21] – több mint 40 évnyi árusítás után – a közelmúltban elfogytak. Főleg a teológiai hallgatók vásárolták a „két fekete könyvet", de mások is folyamatosan érdeklődtek utánuk, különösen az evangélikus-római katolikus Közös Nyilatkozat 1999-es augsburgi aláírása után. A Magyarországi Evangélikus Egyháznak mielőbb gondoskodnia kell arról, hogy a hitvallási iratok magyar fordítása elérhető legyen úgy híveink, mint más érdeklődők számára.

A Konkordia Könyv kiadásában egyházunk két-három megoldás között választhat: mindegyiknek sajátos nehézsége és sajátos következménye van. A továbbiakban ezeket veszem számba.

A változatlan újrakiadás kézenfekvő megoldás volna, hiszen ez jár a legkisebb munkával. A hátrányok között említendő, hogy megmaradnak a sajtóhibák és az itt-ott azért előforduló fordítási hibák. Magyarán: a félévszázados hibákat újabb félszázadra (vagy még hosszabb időre) prolongálnánk. Mindenképpen előny lenne, ha egy jó minőségű példányt le lehetne fényképeztetni, s így meg lehetne őrizni az 1957-es kiadás számozott beosztását, ami a hivatkozások és az összevetések szempontjából nagy érték. Tudomásom szerint azonban a fényképezés – ha egyáltalán megoldható – egyfelől drága, másfelől – a minőség szempontjából – kérdéses.

A szöveg számítógépre vitele nem túl nagy munka. Az új tördelés miatt azonban elvész a szövegegységek sorszáma. Az olvasás így is lehetséges, de az egybevetés és a hivatkozás roppantmód megnehezül. Nagy figyelmet igénylő munka a sorszámozás kézi bevitele.

A Konkordia Könyv új fordításban történő kiadása kiküszöbölhetné a különböző régebbi hibákat, a mai nyelvhasználatot tükrözhetné és bővebb jegyzetanyagot közölhetne. Legnagyobb nehézsége, hogy jelenleg csak az Ágostai Hitvallás új fordítása (Bódi Emese és Reuss András latinból készült munkája) áll rendelkezésünkre. Az is meggondolandó, hogy éppen az Ágostai Hitvallást nem kellene-e a német eredetiből is lefordítani, amint ezt az amerikai Book of Concord esetében tették.

További fordítások készítése, a régiek esetleges revíziója és az elvégzett munka lektorálása természetesen idő- és költség-igényes feladat. Másrészt az egyes iratok külön-külön történő lefordítása lehetővé tenné egyenkénti kiadásukat is. Történeti és teológiai kísérő tanulmányokkal esetleg kicsit szélesebb rétegek érdeklődését is fölkeltenék. Ez a kereslet pedig talán csökkenthetné

[21] Konkordia Könyv. Az Evangélikus Egyház hitvallási iratai. Evangélikus Egyetemes Sajtóosztály: Budapest, 1957. I. kötet: Az egyetemes hitvallások. Az Ágostai Hitvallás. Az Ágostai Hitvallás Apológiája. 331 o. II. kötet: A Schmalkaldeni Cikkek. Luther Márton Kis Kátéja. Luther Márton Nagy Kátéja. [Értekezés a pápa hatalmáról és elsőbbségéről.] 236 o.

a – későbbre várható – teljes Konkordia Könyv kiadási költségeit. Egyes iratok füzetként való megjelentetésére a teljes kiadás mellett is gondolhatunk, hiszen mindig lehetnek olyanok, akik csak az Ágostai Hitvallást, csak a Nagy Kátét, vagy csak a Kis Kátét akarják megvásárolni és megismerni, de például az Apológiát vagy az Egyezségi Iratot már nem.

Az 1957-es Konkordia Könyv és egyes új fordítások párhuzamos kiadása ugyancsak lehetséges, de munkában és pénzben ez a megoldás kíván legtöbbet; nem szólván arról, hogy bizonyos fogyatékosságokat évtizedekre rögzít.

Külön kérdés az Egyezségi Irat kiadása, amely eddig nem jelent meg magyarul. Az 1957-es Konkordia Könyvből is hiányzik.[22] Olyan adóssága ez egyházunknak, amelyet mindenképpen törlesztenie kellene.[23]

Ha a Konkordia Könyv kiadását jubileumhoz kötjük, csak 2017, a reformáció 500. évfordulója jöhet számításba. Azonban ez a dátum nem kapcsolódik közvetlenül a hitvallásokhoz, másrészt pedig túlságosan távoli: a kiadásra – még teljesen új fordítás esetén is – sokkal előbb kellene sort kerítenünk.

Új fordítások esetében eldöntendő, hogy mikor van szükség zsinati döntésre. Törvényeink értelmében ugyanis egyházunk hitvallásait a zsinat állapítja meg. Azoknál a hitvallásoknál, amelyek nincsenek istentiszteleti használatban, nem tartom szükségesnek zsinati döntéssel szentesíteni a fordítást. Itt az eredeti szövegek tekintendők hivatalosnak, a fordítás célja csupán az, hogy segítséget nyújtson azoknak, akik nem értik az eredeti nyelvet. Az egyetemes hitvallások esetében, amelyek közül kettőt az istentiszteleten rendszeresen együtt mondunk, egyrészt ragaszkodhatunk a hazai ún. ökumenikus fordításhoz, másrészt a Konkordia Könyv tartalmazhatná az iratok szöveghű fordítását is, mint 1957-ben. Az esemény jelentősége miatt el tudnám képzelni, hogy a zsinat ünnepi ülésen vegye át, fogadja el, tegye közzé (az aktus neve még eldöntendő) az új és teljes magyar Konkordia Könyvet.

Hitvallásosság – ma

Hitvallások új kiadása mindig azt bizonyítja, hogy az egyház ugyan a mában él, de múltjából tudatosan is táplálkozik.

A 20. század súlyos tapasztalatokkal győzte meg a keresztyénséget arról, hogy a hitvallásoknak, az apostoli hithez való ragaszkodásnak milyen jelentősége van. A világ különböző részein az embertömegeket úgy tették manipulálhatóvá, hogy kiforgatták őket múltjukból, s nem

---

[22] Emlékeimben él egy olyan információ, amelynek forrását nem tudom megnevezni, hogy egy negyedik kötet a hitvallási iratok teológiáját lett volna hivatott összefoglalni.

[23] Tudomásom szerint Bohus Imre ny. fóti lelkész még Dóka Zoltán biztatására, jelentős részben vele együttműködve, csaknem befejezte a fordítást. Értesülésem szerint az utolsó simításoknál tart a munka, amelyet nagyban késleltet Dóka Zoltán távozása az élők sorából, aki az Ordass Lajos Baráti Kör kiadásában kívánta megjelentetni ezt a fordítást.

csupán hagyományaiktól, hanem gyakorta szülőföldjüktől és nevelő közösségüktől is elszakították őket. Erős és tudatos törekvés volt, hogy az embereket és egyházi közösségeket megfosszák – túlhaladottnak kikiáltott – hitüktől és hitük alapjaitól. Másrészt – ugyancsak a huszadik században – esetenként azt is láthattuk, hogy a hitvallások, a keresztyén közösségi élet rendje miként segített megállni az embereknek a nehéz időkben. Akár a német, akár a norvég egyházi harc elképzelhetetlen hitvallási irataink nélkül.

Hogyan és miben segíthetik a hitvallások a 21. század egyházát ? A fentiekből kitűnik, hogy a nyugati keresztyénség három nagy tradíciója megbecsüli és őrzi múltját, de az is nyilvánvaló, hogy ehhez a múlthoz nem egészen ugyanúgy viszonyul.

A római egyház szándéka, hogy az apostoli hagyományt változatlanul őrizze meg, másrészt azonban a mindenkori jelen kihívásaira is elkötelező érvénnyel fogalmazza meg a keresztyén tanítást. Alapelve, hogy nem változtatja meg és nem hatálytalanítja, amit egyszer kimondott. A történelem során a hitigazságok hierarchiájában új hangsúlyok képződnek, míg egykori fontos megnyilatkozások a későbbiekben mintegy „szunnyadnak". Ezért lehet ugyanabban a kérdésben egyszer rugalmasan, máskor mereven viselkedni, mindenkor a megnyilatkozások hagyományára hivatkozva.

A református egyházaknak is jellemzője, hogy kiélezett történelmi helyzetekben, amikor úgy ítélik meg, hogy bűn volna hallgatni, hitvallást fogalmaznak meg, amely az evangélium időszerű üzenetéről, a keresztyén gyülekezet és a világ isteni rendjéről tesz bizonyságot. A helyzethez kötött megnyilatkozásnak azonban óhatatlan velejárója, hogy bármennyire is helytálló, mégis gyakran elavul: a megtett utat jelző, hátrahagyott mérföldkővé lesz.

Az evangélikus egyház az 1578-ban elfogadott Egyezségi Irat (Formula Concordiae) óta nem fogadott el új hitvallást. A lutheranizmus ugyan nem zárja ki, hogy valamely korban, esetleges új kérdésekre tekintettel, konfessziót fogalmaz; azonban elgondolkoztató, hogy a mai napig nem került sor ilyen lépésre. Vannak, akik ezt a tényt az evangélikusság gyengeségének tekintik.[24] Valószínűbb azonban, hogy egy más alapállásról van szó. Hiszen az evangélikusság is vallja, hogy a hirdetett igének – törvénynek és evangéliumnak – időszerűen kell megszólalnia, de tartózkodik attól, hogy az aktuálisan megszólaló igét új hitvallással hitelesítse. Nem bizonytalanság, bizonytalankodás vagy határozatlanság ez, hanem annak belátása, hogy az igehirdetőnek és az igehirdetésnek a legfelső fórum – Isten – előtt kell számot adnia. Nem arról van szó, hogy egyházunk valami kibúvót biztosít az emberi önkénynek, hiszen Lutherrel együtt valljuk, hogy a keresztyén gyülekezetben mindenkinek joga, sőt kötelessége, hogy megítélje az igehirdetést „lelke üdvössége elvesztésének terhe alatt, s azon kötelességénél fogva, melyet Krisztussal szemben a

[24] Gyakran szoktak hivatkozni a Lutheránus Világszövetség Helsinkiben, 1963-ban IV. világgyűlésére, amely a „Krisztus ma" mottóval ülésezett, de az eredeti tervektől eltérően ott nem volt képes a megigazulásról szóló tanítás aktuális megfogalmazására.

keresztségben magára vállalt”.[25] A lutheri gondolat Isten igéjének állandó, elmélyült, közös tanulmányozását feltételezi, amelyben ott van ugyan a vita és a feszültség, de ott van az imádság is. Hiszen az egység Krisztussal és egymással cél is, eszköz is.

[25] Luther Márton: A keresztyén gyülekezet jogáról és hatalmáról. 1523. május 18. Fordította Hörk József. In: Luther Márton művei. Történeti rendbe szedve, bevezetésekkel és magyarázó jegyzetekkel sajtó alá rendezte Masznyik Endre. IV. kötet. Pozsony, 1908. 73. o.